

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна цього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III. рік. Ч. 57.

Відень, 24 вересня 1916.

Ч. 117.

Хто винен?

В попередній статі*) я вказав на лихі відносини в Гмінді головно тому, щоб на таким живім прикладі доказати, що наш демократизм се тільки звінка фраз.

Відносини в таборівім життю наших виселенців мали по моїм намірам служити ілюстрацією для загальних уваг, котрі насувають ся тому, хто обсервує наше житте.

Мої уваги були звернені передовсім на адресу нашої інтелігенції — не одиниць, а загалу.

Приписувати надмірно велике значінне одиницям є в нас дуже у звичаю і сей звичай доказує також, що наш загал думає недемократично.

В правдиво демократичній суспільности значінне одиниць не нівелюєть ся та не знижуєть ся до пересічного рівня, бо не є ані завданнем, ані необхідним впливом демократичного ладу паралізуванне одиниць.

Демократичний лад дає саме через свої організації кожній одиниці можність розвинути свої здібности й сили, якими вона випосажена, й не погіршує, не утруднює її положення тим, аби давати перед одиницям, хоча менше здатним, але вивищуваним родовими, клясовими чи маєтковими прикметами, одідиченими, а не здобутими власною працею.

Демократичний лад дає отже кожній одиниці можність суспільно ділати, але з другого боку ставить її діяльність під контролю суспільности, зорганізованої в ріжного роду збірних тілах.

Демократична суспільність працює не одиницями, але як найширшим загалом. Кожний горожанин бере участь у політиці, себто в порядкуванні громадськими справами. Веденне громадських справ спочиває в руках широкого загалу, а не в руках одиниць або гуртків. Все, що торкаєть ся суспільности яко такої, интересує кожного зокрема та всіх гуртом. На кождім спочиває частина обовязків і частина відповідальности.

В правдиво демократичній суспільности неможливе таке поставленне річи, що про всі публичні справи даної округи має дбати виключно посол, а участь загалу в сім дбанню обмежуєть ся до самого тільки акту вибору посла. Неможливе й таке, що про всі публичні справи народу має дбати тільки посольський клуб, або якась инша орґа-

нізація, напр. Національна Рада; про справи виселенців виключно якийсь комітет, до того покликаний і т. д., — а загал суспільности закладає руки й чекає тих ласк, які округі має дати посол, народови Національна Рада, виселенцям і емігрантам Рятунковий Комітет і т. д.

Звихненням і пародією демократичного ладу є такий лад, де суспільність, вибравши споміж себе комітети, ради, виділи, чи якби там вони не називали ся, відмежуєть ся від тих вибраних собою тіл, не ділаючи спільно з ними, противно зваляючи всю роботу до найменших дрібниць на сі тіла.

Про громадські справи мусить дбати ціла громада. Громадський виділ — все одно, чи він називаєть ся «Клуб послів», чи «Національна Рада», чи «Запомоговий Комітет» — має бути тільки виконавцем волі та змагань громади. Громада-ж сама мусить знати, чоґо вона хоче, що їй потрібне, з чим бороти ся, до чоґо змагати, й мусить на кождім кроці контролювати, чи даний виділ як слід виконує її волю, чи як слід бореть ся з противностями, чи заступає як слід громадські інтереси.

У нас, на жаль, дієть ся на виворот. Загал суспільности лише в ряди-годи й тільки при сильнійших потрясеннях бере активну участь у громадських справах, з правила відносить ся до тих справ пасивно по словам «моя хата з краю».

Наслідок такого відношення загалу до громадських справ — під кождим оглядом шкідливий.

Не буду тут говорити нині про всі шкоди, які з того виходять, а зверну увагу на одну наскрізь неґативну прояву.

Кожде публичне сконстатуванне, що справи даної области громадських інтересів стоять зле, викликує не, як повинно-б бути, шуканне способів, аби лихо усунути, а добро завести, але витягає на перше місце питанне вини.

Розумієть ся, що обвинувачуєть ся тих, що до даних справ найблизше стояли та все-таки щось робили, ті, що у своїй «хаті з краю» держали ся здалека від даної справи, виходять все найліпше.

Розумієть ся так само, що ті, котрих обвинувачуєть ся, боронять ся, як можуть. Звичайно вибирають таку оборону, котра найскорше може увільнити їх від усякого за-

* Пор. Недемократичний демократизм (Вістник, ч. 115).

киду, але самій справі приносить тільки шкоду: представляють саму справу в іншій світлі, підмальовують її рожевими красками, намагають ся вмовити в загал, що справа стоїть саме, коли не дуже добре, в кождім разі далеко ліпше, ніж стояла перед якимсь часом, отже всі закиди несправедливі, критика не має підстави, а вони не тільки цілком невинні, але навіть заслужені.

Процес скінчений і западає вирок. Коли обвинувачені мають більшість за собою, виходять з тріумфом; як не мають її, валять ся! На їх місце приходять інші, хиба на те, щоб ціла історія повторила ся ще раз на них і ще раз на їх наступниках. І так без кінця й без істотної зміни.

А що з самою справою? Серед того процесу за вину вона загубила ся!

Робить ся неприємно. Хиба-ж ходило про те, хто винен?

Можеш упевняти, скільки хочеш, що тобі ходило не про вину осіб, а про поправу відносин, про річеві реформи, — тобі не повірять.

Не повірять передовсім ті, що до критикованої справи найближше мають відношення, що нею займають ся; вони всяку найбільше річеву критику відносять до себе.

Не допоможе критикови те, що він був дуже річевий і докладний та вичисляв конкретно точка за точкою те, в чім на його погляд справа стоїть лихо; не допоможе й те, що критик був дуже обережний і ані словом не згадав про людей, які вели справу; не то вини, але навіть недопильнування не закинув їм.

Ні точність, ні обережність не придасть ся на ніщо там, де думаєть ся особисто, а не річево. Противно ще пошкодить! Не назвеш осіб, то ширший гурт людей візьме слова твоєї критики до себе й почувєть ся враженим. А надто стрінуть тебе ще закиди, що ти лукавиш. Не хоче, мовляв, зразити собі того або того й тому не називає їх по імени, хоч нам добре звісно, кого він має на думці, бо дуже добре знаємо, хто найбільше винен.

Отже хто винен?

В св. письмі сказано: кому більше дано, від того більше жадаєть ся. І тому звернув я свої уваги в попередній статі в першій ряді на адресу інтелігенції. Уваги загальні й теоретичні, а відносини в Гмінді ілюструють їх. Не ходить про сю чи тамту одиницю, а про загал. Що треба подумати про загал, як шкідлива одиниця водить його за ніс?

Оповідують, що в Гмінді один-одиніський пан, ані не політичний комісарь, ані не жандарм, не допустив до викладу з обсягу гігієни, бо перед носом прелегента й зібраної публіки замкнув залю читальні на ключ. Сим самим способом мав не допустити й до другого викладу з іншого обсягу.

І що стало ся далі? Прелегент відступив від свого наміру, публіка разійшла ся й від тої пори виклади... не відбувають ся!..

Нащо придасть ся називати винну одиницю, коли кождому ясно, що найбільше «винен»... загал!

Але чи відповідальність за лихі відносини в Гміндівськім таборі поносить сама тільки Гміндівська інтелігенція? На мою думку ні!

Атже в Гмінді живе кільканадцять тисяч нашого народу, свободних горожан конституційної держави. Стягне-

но їх там з ріжних сторін краю, котрий від півстоліття має громадську самоуправу, від десяти літ загальне право голосування. Вони належать до народу, який від десятків літ свідомо бореть ся за свої права. Кождий з мешканців Гміндівського табору — з виїмкою дітей і недолітків — був принаймні раз у життю на публичнім вічу, не виключаючи жінок. Багато з наших Гміндівців брало навіть активну участь у нашій публичній життю в краю, деякі з них були місцевими організаторами.

Які сліди лишила ся довголітня школа публичного життя в душах широких мас народу, чого їх навчила, до чого запровила?

Нічого більше, ніж тільки ждати, аж «наші пани з Відня» — так називають послів і суспільних діячів — «нас вирятують, нам допоможуть».

Станеть ся так, як вижидають, то приймуть се яко ласку, яко доказ доброго серця; не станеть ся, то будуть нарікати й відказувати, що про них не дбали.

А де-ж дбанне самих про себе, де громадське думанне та громадське діланне? Атже сам наш народ утворив пословицю: громада великий чоловік!

О! як змалів той великий чоловік, опинивши ся в Гміндівськім таборі.

Та — чи справді змалів, чи може й у себе вдома не був великий?

Мені здаєть ся, що не був. Ми ніколи не були горожанами в повнім значінню слова, ані горожанами краю, а ще менше горожанами держави. Ми сповняли прикладно тільки горожанські обовязки, які наложжили на нас державні закони, але користати з горожанських прав ми ще не навчили ся. На горожанські права ми привикли дивити ся як на ласку, котру треба собі заслужити покірливістю, слухняністю, скромністю й іншими християнськими чеснотами.

Те, що говорило ся на вічах і писало ся по часописах, заслонило нам правдиве житте нашого народу в сірій буденщині.

Війна здерла сю заслону й виказала, які ми слабі, які непорадні, як далеко нам до правдивого демократичного життя, які чужі для нас всі ті форми й організаційні і тактичні засоби, якими модерні суспільности удержують ся в життєвій боротьбі та виборують щораз кращі умови існування.

Війна та все те лихоліття, що разом з нею звалило ся на нас, виказує, якої великої та широко громадянської праці треба, щоб ми перестали бути гуртом одиниць, а зробили ся зорганізованою суспільністю, що в цілости сама про себе думає, про свої справи дбає, сама захищає себе проти всього, що загрожує її матеріяльним чи моральним добрам.

Володимир Темницький.

Кварантанна молить ся...

То бува, сумерком, коли горла робітень викинуть із нутра свій чорний, людський зміст, як сціпенілу кров хорого велетня, як всі страхіття, обиди та нудьги придушить голодна втома, виходжу з хати пожити хвилю ілюзією. Вечірня зоря снує ніжну легенду, в якій кожда мисль є милосердем: воно, як свята

Блисавета, простягає грізному королеви, злій хвилі, запаску, повну рож. На безліч закутин, ям, каналів, де пахне гнилю, злітає шовковий промінь, аж усі бараки виблиснуть під небом, білі мов гай розсипаних на безлюдю домовин.

Сьогодні по лекції я ходила також і з дрібкою щасливости думала про сідоголових моїх школярів, які вечірній відпочинок, повний примар, віддають за повість про небо: за рядок вивчених слів, за похвалу мною, скорченими від гостця пальцями написану задачу. Бачила їх всіх перед собою, скуплених, тихих, часом сіяючих від якогось мого дрібного, сердечного руху й готових сидіти всю ніч, покійно слухаючи тебе . . . Но так, як на пальцях останки крейди, я чула в серці щось, що дивно перешкаджало мені бути спокійною. Так і музик з останнім акордом композиції вертає до першої нотки й судить себе в недовір'ях, в зовнішності й безсилі. Я перевіряла отсе також останню годину, бачила в своїй роботі нерівности, чорні щілки, місяця нетривкі; шнурок із кулькою, що спускав ся вздовж мого будинку, біг по іншій лінії, як він. Стискаючи пальці від неможности й від пристрасної охоти побороти форму та надихати її духом істини, я відповідала без уваги на привіти людей. Вони-ж снували ся хистко й бездумно, цілими купами міряючи означену просторонь. Се було кількасот кроків вздовж і поперек табору — від головної брами з вартою до кладовища, також з вартою; від залізних дротів з колючками, якими замкнений вільний ліс перед людською тугою, аж до велетенських, ситих драцен перед входами шпиталів.

— Добрий вечір, Соломонко!

Дорогою йде миленька дівчинка в личаках, світле волоссе обтате, при самій шийці.

— Уклони ся пані вчительці, Соломонко! — приповідає мама, строга, добра Шупулчиха.

І Соломонка кланяєть ся, потому заслонюючи очі кулачком від щастя і сорому, йде до мене на руки. Вона чиста та гладенька мов слимачок, тільки сіро-бліда й немов приспана. (Молочка нема ніколи. Хліба обмаль та й то ніхто на нім не кладе червоного яблука!).

Побіч Соломонки, спустивши журно милу голову, з „кибалкою“*) і пестрим вовняним віночком навколо, стоїть вісімнадцятилітня волинська молодиця. Вона — втілення Шевченківської краси, пристрасної і смутної. Зворушуюча лінія овалю; у виразі фіялкових очей і молодих уст сама ніжність і правда. На грудях у неї „крижик“ з св. Йовом Многострадальним на зеленій шерстяній плетінці, стан складно обтиснений

кофточкою з барвистими розшитками. Груді легко подані вперед і від сього самозапевненого руху, в яким є блиск духа та грації, вся її стать така гнучка й со-вершенна в мірах, як сама пісня народу.

— Осьдечки лавка, Уляно! жебонить мала.

— А то й сядьмо, Соломонко. Пані вчителька з нами?

Кирпатий парубок зизим поглядом міряє молодицю і плює злобою:

— Ач, яка красуня!

На лавці, поклавши на колінах жмут ліщини, сидить якась вагітна жінка; темні, аж кармінові веснянки вкривають її ясно-жовті вилиці. Дише важко та з лакізством розгризає ліскові оріхи, потому плює перед себе слиною і шкаралупем. Зовсім бездоляна людська животица.

— Бев, бев! чути вечірній дзвін.

Глянь, як за залізним дротом, що розмежує „свобідний“ табор від ізольованого, молить ся квантанна! На площі перед нею, по другім боці битого шляху, стоїть церква, просвітлена місячним блеском і саявом свіч, виповнена сумом гірких сліз і пахощами мирри. Голубі цвіти на матовім шклі як велетенські нетлі припали собою до шиб і вся церква сіяє наче той лямпюн, завішений у темі, або різдвяний вертеп.

За огорожею, де біліють ізольовані бараки з різко написаними на пятигранниках бічних стін числами, стоїть юрба народу, приглядаючи ся, як там напроти неї суне до церкви шумливий, „вольний“ людський ручай.

— Радуй ся, дітвице небесная. нею же сниде Бог . . . чути слова акафисту.

На вколішках мов на подіум сцени стоять онтам за дротами простоволосі жінки, деколи півнагі, в пурпурі й фіолеті ковдер, які роблять кожду з них схожою на еспанську дуенну, або Stabat mater — кисти щораз то иншого майстра. Декотрі, закривши у лона грудне дитятко полою свитини, принишкли, лиш в погляд, звернений на двері божого храму, кладуть всю душу, споневіряну до останніх меж горя. Безногі й безрукі хлопці у військовій одежі шелочуть щось гаряче, піднявши в гору лица, на яких скамяніла дитинна резигнація, що роздирає серце. Обіч Волинець, патріарх, з білою бородою в пояс, стоїть на весь ріст проти вечірньої зорі — сорочка й портяниці білісенські, руки, як у дитини, зложені до молитви, руки темні, з тузами, що світять, як суки на могутнім дереві: Які міцні, які непоборимі роди пішли вітками з отсього маєстатичного пня! Бачу — дуби мущини, жінки, рожеві мальви, ласкаво піддержуючи угли хат і угли душей. Всі вони розмінили отсе свою горду,

*) високе зачесанне жінок на Волині.

прекрасну силу, звівши її до спільного знаменника, яким означено тут увесь живий інвентарь.

— Із глибини возвах — услиши, услиши мя, Господи . . .

— Спасе, спаси і помилуй ни . . .

Свята, безгрішна почаївська Матінко Божа!

— Зглянь ся над нами, чудотворна гошівська Маріє!

Якесь дитя плаче. Мама зацитькує і рух її рмени, овитого полою, коливаєть ся, як у маятника, — праворуч, ліворуч. Перед лавкою, покапаною вапном стоїть на вколїшках кілька дівчат, хустинки з темними взорами спущені низько й від сього всі лица хмарні. На середині лавки горить приліплена там свічка і при її марнім блиску дівчата співають щось unisono*) з розсипаних і заялзених сторінок молитовника.

Здіймаєть ся отсе холодний дегіт, ворухить сивим і темним волосем, збирає з уст слова, у сумерках постати ростуть, духовість могутніє і немов видимо виступає назверх. А мою мисль прошибає студений жах . . . Де, в яку годину я бачила такий сон про велич, в чім небудь би вона не обявляла ся, у болю Йова, чи хвалі Ілії? Під склепіннем Кирилівського собора, де тричи світлою дугою опасає Господне чоло — зело землі і лоно від? На сторінках святих книг у Дебори, де людський жаль у своїм вислові сягнув хмарних висот генія?

Не знаю, — чую лиш, що стою в обличю картин, як пересунення океанів, небачених ніким і ніколи.

А над табором нависає чорна хмара. Вся вселенна дише війною, то й там на небі сунуть на себе велетенські дивогляди з копіями, продирають ся крізь себе, метушать ся дико, впивають в тіла довжезні зуби, як армія антихриста . . .

Сходить удушлива ніч. Хаос втихає. Десь там ще над бетоновими ровами плюскотять діти, виролі над Дністром, Черемошем і звиклі до ночі встромляти ржаві, грязнючі вилки у болото берегів, ловлючи смашненькі, витріщаті бабці. Від якихось далеких бараків чути журливе, протяжне, як десь з космацьких верхів:

— Іваню-ю-ю-ю! Катери-и-и-но!

З ровів вилазять маленькі, смішні тіни й біжать вздовж битого шляху, над яким повисають високо світла електричних ламп.

Оперши руку в гумовій рукавичці на залізних дратах квантанни, молода сестра тоскливо стежить кожду черту, що двигаеть ся з омраку, наближаєть ся, пропада . . . Вона на подобу Ляпонки окутана в ши-

рокі, білі штани, довгу блюзу, оперезану ремінем, і чіпчик, який має лиш малий виріз на лице. Хтось іде, — приступив, шепоче, в повітрі вібує щасливий сміх. Він гасне зараз під владним свистом переїзжаючого поїзду. Спокій . . . ні, ще один гострий, високий крик з відділу для родильниць, ще один — і табор паде на саме дно удушливої тиші.

Гімнд-бараки, 14/IX 1916.

Катря Гриневичева.

Листи з Німеччини.

VIII.

(Воєнні організації. — Їх загально-державність. — Німецьке жіноцтво, — Школи. — Вибрики партикуляризму та їх публичне осудження. — Шовінізм і національна самосвідомість у Німїс. — Deutschland über Alles).

В основу німецьких організації, які принесла з собою воєнна заверюха, лягло почуття національної одноцільности. Хто бачить сю одноцільність, тому мимохіть прийде на думку ріжниця, яка витворила ся поміж німецькою державною будовою, опертою ще на територіяльній ріжнотності, й державним „соціалізмом“. Бо так названо подекуди в Німеччині покликання до життя загально-державних органів з цілю порядкування згори державою продукційно-торговельних і споживних (консумпційних) відносин.

Переглядаючи воєнно-державні організації Німеччини, ми бачимо в них дві категорії: одні організації, які опирають ся на ініціативу приватних кругів з національно-гуманітарними цілями, а другі, які справді сягають глибоко в саме нутро соціальних відносин. Перших організації серед німецького суспільства велика сила й їх я-лишу на боці, а зупиню ся тільки дещо на організації другої категорії.

Між отсими організаціїми, як своєю могутністю, так і доцільністю визначають ся головно чотири організації воєнного запотребування, великий державний уряд збіжевий, покупне (торговельне) товариство та державний уряд народного живлення. Ті всі чотири організації з монополізували майже всю внутрішню та зовнішню торговлю Німеччини з заграницею на основі народного запотребування. Маємо отже тут діло з двома моментами великої суспільної ваги: з усуненням оборотової незалежности приватного капіталу в користь державної регламентації та з консумційною потребою людности яко регулятором. Продукція зостала ся індивідуальна, приватна, але нитки обміну між продуцентом і консументом опинили ся в значній частині в руках держави. Навіть такий дрібний продуцент, як сільський малоземельний господар, перестав бути повновладільцем свого продукту, — переважну частину своїх земельних добутоків він обовязаний віддати комунам (громадам) і державі задля розділу поміж безпосередніх перепродавців і потребуючу людність. Тому-то економічно-торговельні організації держави сучасної Німеччини не є ще „державним соціалізмом“, — а радше змонополізунком обміну та його упорядкуванням в інтересі консумента. Не сила накопиченого гроша яко засобу обміну рішає тепер, очевидно, лише щодо деяких продуктів, наскільки вони опиняють ся дорогою купна в руках якоїсь категорії одиниць, але державний примус, який дає спримогу кождому на-

* *) всіма голосами разом.

бути товар в означеній згорі скількості та по обмеженій максимальній ціні.

Своїми воєнно-торговельними державними організаціями осягнула Німеччина дві цілі: забезпечила суспільність від льокальних і особистих недотач і поживи і инших річей, конче потрібних до життя, й охоронила людність від збіжевої та всякої иншої лихви, яка при обмеженості продуктів була-б напевно дійшла до неможливих границь. Нині німецький торговець не сміє абсолютно кому небудь відмовити продажі, коли жаданий товар є в нього на складі, а так само він підпадає величезним карам (які деколи доходять і до кількох тисячів марок!), як що зажадає ціни повище максимальної границі.

Хто мав спромогу в щоденнім життю приглядати ся справному функціонуванню німецьких воєнно-соціальных організацій (я зву їх воєнними, бо викликала їх воєнна потреба на час війни), той мусить ударити чолом перед організаційним генієм німецького народу. Не деякі удатні закупна в неутральних державах врятують Німеччину від небезпеки замкнення усіх світових торговельних шляхів Велико-Британією, але отся організаційна сила німецького духа, яка відносить кожної днини й кожної хвилі безкровні побіди над небезпечним і безоглядним противником та яка ще сильнійше ніж що инше сполучила сучасне німецьке суспільство в одну органічну цілість.

Про все те я пишу, щоб вказати, яким шляхом ідець ся загалом найшвидше та найпевнійше до ідеалу перетворення своєї етнографічної маси в новочасну націю, — а саме: шляхом всенародніх організацій. Бо дві сили ділають спільно при розвитку новочасної національності: сила духової культури, яка вяже ідейні нитки між членами даної суспільности, та сила організації, як державної, так і приватної, — яка одиниці-клітини (беручи аналогію з біологічного творення) сполучає, де далі, в органічну одиницю вищої категорії.

А отсю правду треба особливо тямити народам, яким доля відмовила наразі державної організації та які лише своїми приватними, одиничними доцільними зусиллями мусять класти шлях до кращої будучности.

Після загальних висновків на заснові німецької патріотичної праці ще декілька заміток і спостережень із буденного практичного життя.

Головний тягар дрібної національної роботи на час війни спав на плечі німецького жіноцтва. Німецьку жінку ми представляємо собі дуже часто, по утертій вже теорії, людиною дрібної домашньої праці без ширшого світогляду, — а такою вона рішуче не є. Бодай у воєнним часі інтелігентна німецька жінка розуміннем народньої справи не стоїть рішучо позаду свого життєвого товариша-мущини. Її основною прикметою є солідність і незвичайне почуття обовязку, які проявляють ся зарівно, як у приватнім життю, так і публичнім. Чванькуватости публичною працею, яку так часто зустрічаємо деінде, в німецьких жінок нема; як „тихо без гомону“ Німка піклуєть ся біля щоденних потреб вдома, так із такоюж звичайністю, а подекуди і скромністю вона бере участь і в публичному життю. А ся остання участь справді не маловажна. Коли німецькому жовнірови, борцеві на фронті, не бракує нічого, що потреба до його вигоди та заспокоєння життєвих вигод, він має завдячити се в першій мірі патріотичному німецькому жі-

ноцтву. А пильних робітниць для народнього діла ви найдете всюди: і в панських домах і на піддашу. Такий патріотичний німецький „Frauenverein“, на чолі якого стоїть сама цісарева Августа, а філії якого розсіпані по всій Німеччині, вислав за один минулий рік поверх тисячу вагонів усіляких дарунків, Liebesgaben, на воєнний фронт, не кажучи про висилки такихже дарунків „приватним шляхом“, поодинокими „членицями“. Навіть на залізничних стаціях, де жінка заступила в уряді мущину, ви стрінете всюди касієрки, придверниці і ті, які в вільних коротеньких перервах працюють зігнуті над якоюсь робіткою, призначеною на фронт!

Після жінок іде дрібна шкільна дівтора. Скільки ся дівтора поклала вже на жертівнику рідного краю, се знає тільки той, хто мав спромогу бачити викази збірок, довершених по школах. Дівтаки, навіть 7 і 8-ми літні, зносять день-у-день до школи все, що хвилево нації у „потребу“. Найперш зношено там золоті гроші та всілякі дрібні предмети з золота, — потому зужиті частини біля й одягів, — тепер зносять цілі звитки та навіть окравки паперу та зеренця зіджених овочів, з яких великі централі добувають ростинну оливу й инші частинки щоденної поживи.

Із такої молоді вийде патріотична порода — найновіша Німеччина, сповна ще сильнійше одним духом і одним почуттям солідарности та народнього обовязку! А хто думав би може, що в основі того всього, тих загальних пожертвань і зусиль, лежить загорілість і шовінізм проти ворога, хвилева полемінь, викликана війною, той дуже помиляв ся-б. Правда, і в Німеччині не бракло в останнім часі деяких познач шовінізму — от хочби нагінка на чужинецькі інтернаціональні слова або на виучування чужих мов, але сї вибрики шовіністичного духа стріли ся зараз з рішучим і загальним осудом. Правда, деякий Німець згори починає дивити ся на своїх національних ворогів, але сей погляд мав своє джерело не в засліплюючій вузькоглядній шовінізмі, але в національній гордості, гордості на свою велику працю та високу німецьку культуру. Тому ніщо так не боліло й не болять Німців, як закид „варварства“, як се згрідливе „boche“, кидане їм у вічі загорільцями-Французами, — а ніщо з другого боку не радує їх так, як успіхи їх матеріальної та духової культури, що ставлять їх переможцями в теперішній війні, та нові цивілізаційні осередки — світила, здвигнені німецькими побідними руками на зайнятих територіях. Тут в реєстрі отсих висококультурних починків записали Німці такі твори свого духа та своїх рук, як залізничні шляхи, телефони й телеграфи в Малій Азії, Сирії й Арабії, як німецький університет у Царгороді та польське огнище вищої науки у Варшаві.

Справді „Deutschland über Alles“ (Німеччина понад усе) має подекуди, а зокрема в освічених німецьких головах инше значіння, ніж йому приписує загалом несвідома річи публіка за границею...

* * *

На отсих кількох загальних замітках і спостереженнях із мого політичного побуту в Німеччині я поки-що кінчу свої листки, лишаючи ширше й більше на будуче. З політичної куртуазії, огляду на недовершені ще події воєнного перелому прийшло ся мені обмежити значно мої чисто політичні листи до свого суспільства і в сих обме-

жених рамцях праці я мусів шукати іншої теми, яка могла-б бути поучаючою й цікавою для сучасного Українця та й Українки на нашій землі. Чи я добре вибрав тему, чи вельє сказати що справді цікаве й поучаюче для нас усіх, не моя річ судити. *Feci, quod potui, faciant meliora potentes.* (Я зробив, що зміг, хай зроблять ліпше ті, що можуть). Тож і без претенсіональності кидаю отсі метелики на знищену та пошматовану воєнними подіями нашу народню ниву, з авторським бажанням, аби не zostали єя вони в кругах нашого громадянства без привіту й уваги.

Берлін, у серпні 1916 р.

Др. Євген Левіцький.

Князь Бюлов про німецьку політику.

II.

Державна злука Німеччини була початком нової будуччини. В першій ряді європейських держав здобула Німеччина повну участь у життю Європи. Німецька загранична політика стає щораз більше світовою політикою. Шляхи світової політики відкрили ся для Німеччини з хвилиною, як вона здобула сильне й рівноуправлене становище побіч старих великих держав. У цісарєви Вільгельмови II дістала німецька нація провідника, що з яєним поглядом і рішучою волею вступив на нові шляхи. Дня 14 падолиста 1916 р. старав ся тодішній державний канцлер Бюлов ось як сформулувати задачу Німеччини в будуччині: „Задачею нашої генерації є берегти рівночасно нашого континентального становища, котре є основою нашого світового становища, й так ходити коло наших заморських інтересів, вести таку розважну, розумну й мудро обмежувану світову політику, щоб не загрожено безпечности німецького народу й не нарушено будуччини нації.“ Була-б се: світова політика на міцній підставі великодержавного становища в Європі.

Хоч зразу підносили ся голоси, що вступлення на шляхи світової політики уважали збоченням зі шляхів континентальної політики Бісмарка, одначе розвиток життя дав перевагу гаслу: не наслідівання, а дальший розвиток спадщини Бісмарка. Наслідком відродження німецької держави так відмолодніли та зросли сили нації, що розсадили межі старої вітчизни й політика пішла слідом за новими національними інтересами та потребами. І в такій мірі, як німецьке національне життя стало світовим життям, стала політика Німеччини світовою політикою.

Ось кілька цифр з статистики населення Німеччини. В 1871 р. мала Німеччина 41,058.792 жителів у своїх межах, у 1900 р. вже 56,367.178, сьогодні аж 68,000.000. Сеї величезної маси населення не могла держава виживати давнім робом у своїх межах. Зріст населення поставив перед німецьким економічним життям і німецькою політикою величезну проблему. Треба було розв'язати її, щоб не вийшла на добре чужим землям надвишка, якої не міг уже удержати власний рідний край. В 1883 р. вивандрувало з Німеччини 173.000 Німців, 1892 р. 116.339, в 1898 р. тільки 22.221; остання цифра була переїчною аж до часу війни. Інші цифри покажуть нам причину, чому еміграція була така мала. В тім самім часі зросла німецька торгівля з заграницею з 6 мільярдів марок вартости на 22-54 мільярдів перед війною. А світова торгівля і виживлення населення стоять у тіснім звязку. І се виживлення населення залежить

може менше від привезених засобів поживи ніж від більшої нагоди дістати працю, а саме від розвитку промислу, тісно звязаного з розвитком світової торгівлі.

Надзвичайний зріст і побільшення промислових підприємств, що дають сьогодні роботу мільонам робітників і урядників, можна було досягнути тільки таким робом, що німецький промисл заволодів світовим ринком. По статистичним даним привезено в 1911 р. сирових матеріалів для промислових цілей у вартости 5393 мільонів, а готових товарів вивезено у вартости 5460 мільонів марок. До того треба додати вивіз сирових матеріалів, передовсім рудоконних продуктів у вартости 2205 мільонів. Отже промисл, торгівля і корабельні товариства здобули для старого німецького економічного життя нові світово-економічні форми, котрі й з політичного боку повели державу поза цілі, які визначив князь Бісмарк німецькій державній штупі. З своїми 22-5 мільярдами заграничної торгівлі була Німеччина в 1913 р. поза Британією з її 27 й перед Злученими Державами з їх 17 мільярдами другою найбільшою торговельною державою на світі. До німецьких пристаней вплинуло в 1913 р. 89.329 власних і 26.637 чужих кораблів, а виплило з них 90.456 власних і 26.910 чужих кораблів.

Таким робом море здобуло для німецького національного життя таке значіння, як ніколи передтим в історії, навіть у великих часах німецької Ганзи. Воно стало для Німців життєвим нервом, якого вони не можуть дати собі перетяти. А се небезпека грозила так довго, поки Німеччина не мала власної воєнної фльоти побіч сухопутньої армії. І саме сотворенням власної воєнної фльоти зробила Німеччина непримиреного ворога з Англії.

Щоб запобігти будові німецької воєнної фльоти, нераз жадано в Англії війни з Німеччиною. В часі свого урядвання був Бюлов переєвідчений, що не прийде до конфлікту між Німеччиною й Англією, коли передовсім Німеччина вибудує фльоту, на яку напасти було-б для кожного противника завеликим ризиком. Тимчасом від початку нового століття зазначив ся в англійській політиці вплив короля Едварда VII, монарха, що лучив незвичайну знайомість людей з умінням обходити ся з ними, людини великого та ріжностороннього досвіду. Його політика не звертала ся так дуже просто проти німецьких інтересів, як більше вона пробувала пересуненням відносин європейських сил поволі дати мат Німеччині. Рядом порозумінь, яким нераз жертвувало важні британські інтереси, пробувала вона притягнути до себе інші держави Європи й так ізолювати Німеччину. Се була ера так званої англійської політики окруження.

З інших держав згадати-б у першій мірі про Італію. Від часу засновання потрійного союзу все були такі політики, котрі не хотіли признати якоїсь вартости приналежности Італії до потрійного союзу. Сумнівали ся, чи Італія зможе, а далі чи схоче в усяких замішаннях міжнародної політики піти рука в руку з Австрією. На се відповідає Бюлов, що приналежність Італії до потрійного союзу не давала їй стати по боці котрогось з ворогів центральних держав.

Що торкаєть ся Росії, добрі відносини до неї одержала Німеччина в спадщині по Прусії. Аж до часу ворожечі, що впливала більше з особистих ніж річевих причин, царіці Єлисавети з Фридрихом Великим не виступали проти себе ворожо Прусія і Росія. Тяжка справа поділу Польщі

викликувала тільки хвилеві тертя, що більше, самі польські справи зводили часто разом Росію і Прусію. Спільна обора перед великопольськими аспіраціями була для обох держав мостом, на яким усе могли зійти ся обидві держави. Щирі відносини обох пануючих домів протягом першої половини XIX в. знайшли свій вислів і в політиці обох держав. На 1872 р. припадає пам'ятна стріча трьох цесарів у Берліні. А коли берлінський конгрес вніс деяке непорозуміння, а до того царь Олександр II схилив ся в бік ворожої Німеччині течії, заключив Бісмарк у 1879 р. союз з Австро-Угорщиною. Відносини до Росії знову поправили ся і 1884 р. прийшло у Скерневіцах до нового зближення трьох цесарів.

Порозуміння з Росією не відновлено більше й се довели до російсько-французького порозуміння. Дуже приязне становище Німеччини до Росії в часі російсько-японської війни потягло за собою деяке охолодження в російсько-французьких, а більшу теплоту в німецько-російських взаєминах. Навіть по боснійській кризі швидко вернули нормальні зносини між Росією і Німеччиною. Словом на шляху свого змагання стати могутньою державою та своїх економічно-політичних претенсій рідко бачила Росія Німеччину своєю противницею.

Розуміть ся, се змінило ся, відколи вибухла страшна війна між Німеччиною і Росією. Німеччина має право й обов'язок дістати реальну запоруку, що східна Прусія не буде знову виставлена на варварське знищення. Король Людвик III говорив з серця не тільки Баварців, а й цілої німецької нації, коли сказав, що Німеччина потребує мира, котрий забезпечив би їй спокій на багато десятиліть. „Таких страшних жертв не можемо понести надаремне. Коли перетято обрус між нами й Росією, потребуємо значно зміцненої й підвищеної безпечности на схід, яка відповідно до положення може мати тільки форму поправи наших некорисних східних державних меж, поправи, що берегла-б нас перед новими інвазіями. Розуміть ся, не можемо також бажати нового зміцнення російської держави. Одначе ми мусітимемо з тим рахувати ся при сильнім зрості російського населення, в якого щорічна надвишка уроджень далеко перевищає нашу, та при національній і віроісповідній гомогенности російської народньої маси, коли або Росія не підпаде політичному й соціальному розкладови або не стратить України, свого шпихліра й підстави свого промислу. Чи відірвання Польщі означало-б ослаблення Росії, питання відкрите. Заки не розірвано невідкично дроту між нами й Росією, все-ж мали ми підставу дбайливо пильнувати зносин з нашим сусідом“ (стор. 86).

Що торкаєть ся польської справи, на думку Бюлова, „колиб 150 літ по великім королеви й першим поділі Польщі мала повстати самостійна або автономна Польща, треба тим рішучійше забезпечити неподільну сполученість пруської монархії та її східних граничних земель, треба тим дбайліше й совіснійше оберегти будучину німецтва в язиково мішаних провінціях. Що німецький меч виборів німецькою силою і німецькою кровю для польської справи, не може в своїм наслідку принести шкоди пруській державі й німецтву“ (стор. 272). На думку Бюлова се німецький обов'язок і німецьке право утвердити свій національний стан посідання на пруській сході, а коли можливо, побільшити його (стор. 278). І

Бюлов уважає справу східної мархії одним з найважнійших питань німецької політики, незалежно від того, які перемири принесе теперішня війна по другім боці теперішньої пруської державної межі на Сході. Німецька політика східної мархії се національний обов'язок німецького народу. Від того, чи вдержать Німці на Сході свій національний стан посідання, чи ні, від того, що буде з східною мархією, залежить не тільки доля Німців на пруській сході, але й будучина Прусії й Німеччини та цілого німецтва.

Холмщина на воєнній виставі у Відні.

На воєнній виставі у Відні один павільон присвячений зайнятим областям, а саме області генерал-губернаторства в Любліні. До генерал-губернаторства належить також Холмщина, тому сей відділ повинен мати інтерес і для нас. На жаль дати, які там подано, не походять з дещо давнішого часу й не торкають ся східних повітів Холмщини, які аж у серпні с. р. приділено до ген.-губ. в Любліні, а лише говорять про західну частину холмської землі. Та й сі частини мають для нас значіння.

Наперед кидають ся в очі гарні карти, де представлено територіальний розвиток ген.-губернаторства. Перша карта подає стан з 31 мая 1915 р., коли ще українські землі були під Росією; на другій карті з 17 липня маємо вже українські округи Білгорай, Замостє й Томашів, але ще поза обсягом ген.-губернаторства; на третій є стан з 5 серпня 1915 р., як уже здобуто округи Холм, Грубешів, а також Володимир; четверта велика карта показує ген.-губернаторство в часі, коли до нього вже прилучено Білгорай, Замостє й Томашів, — східна частина Холмщини лежить ще поза границями Польщі. Нової карти, де вже ціла Холмщина належить до Польщі, ще тут нема.

Інша карта дає ще поділ зайнятих земель за російського уряду, а дві другі огляди теперішньої жандармської управи, висліді боротьби з бандитизмом; до сього долучений малий музей зброї, якої уживали арештовані бандити.

Дуже цікавими є статистичні таблиці, в яких подано м. ин. і відносини в трьох округах. Дещо з сього подаємо ось тут.

Земля ділить ся на такі частини (в процентах):

округа	рілля	сіножати	ліси	невжити
Білгорай	42	3	41	14
Замостє	56	10	26	8
Красностав	49	10	27	14

Поділ землі між власників (в %):

округа	вся земля		використана рілля	
	панська	селянська	панська	селянська
Білгорай	45	55	18	82
Замостє	51	49	27	73
Красностав	45	55	36	84

Із статистики місцевостей маємо такі дані:

	число громад		число місцевостей	
	число	число	число	число
Білгорай	15	161		
Замостє	17	428		
Красностав	14	455		

Цифри населення міст тепер такі: Білгорай 7.300, Красник 7.429, Красностав 8.279, Замостє 14.213, Щебрешин 8.127.

Важні висліди подає статистика релігії й національності, по губерніям, подана на жаль лише в процентах.

По вірі був такий поділ:

губернія	правосл.	римо-кат.	протест.	Жиди
Пйотрків	0·7	70·3	12·8	16·2
Радам	0·5	84·4	1·1	14·0
Кельци	0·4	88·3	0·3	11·0
Люблин	17·1	62·9	2·7	14·6

По матерній мові ділило ся населення:

губернія	Українці ¹	Москалі	Поляки	Німці	Жиди	інші
Пйотрків	10·2	1·4	72·1	10·6	15·2	0·3
Радам	0·2	1·2	83·6	0·8	13·7	0·5
Кельци	0·1	1·0	87·5	—	10·9	0·5
Люблин	16·9	4·2	62·9	2·0	13·4	0·6

Інші карти й таблиці подають дані про комунікаційні відносини, санітарні уладження, пошти, сільське господарство (особливо цікаві дані про засів і збірку ріжного збіжа). Є окрема карта, присвячена польському шкільництву.

Зібрано також багато фотографій із ген.-губернаторства, — але до наших округ є там мало. З Тарногорода маємо православну церкву, з Красника, Томашева костели, із Славатич над Бугом і Константинова загальні види; гарний також вид Білгорая, — рух на торговиці. З Люблина є знімки з служби Божої, яку відправляє греко-католицький священник. Попав туди також вид Стира під Кілками.

У відділі штуки є також малюнки й рисунки з українських земель. Найбільше містить ся їх у окремій залі, яка має напис „багна Рокитна“. Є тут між иншим вид середини православної церкви в Карасині, яку перемінено на склад збіжа й військових реквізитів, — коло іконостасу великі міхи й ин. (малюнок Германа ч. 407). I. K.

Політичні настрої Польського Королівства.

„Klub państwów polskich“. — Віче у Варшаві. — Проти російська резолюція. —

Недавно заснував ся у Варшаві т. зв. „Klub państwów polskich“ (Клуб прихильників польської державности), який змагає до відродження польської державности. На чолі клубу стали два відомі польські публіцисти Студніцький і Маковецкий.

Першим кроком у діяльності згаданого клубу було віче, яке він скликав дня 3 с. м. у Варшаві. Про хід віча довідуємо ся із телеграми бюро Вольфа отсе. Віче відкрив Маковецкий. Опісля виступив Студніцький, який у своїй промові схарактеризував вороже супроти Польщі становище Росії й доказував, що перемога Росії значила-б запропачення польської справи й упадок польських визвольних ідей. Далше говорили: Штанський про потребу сотворення польської оружної сили, Гружевский, Серошевский і ин. Вкінці віче ухвалило вислати до центральних держав отсю резолюцію:

„Найнебезпечнішим ворогом польської державности й відбудови польської держави є Росія. Перемога Росії повела-б до знищення нашого національного існування. Поразка Росії є необхідною умовою нашої державної відбудови. Всякі політичні й воєнні конюктури, які збільшають у сій війні силу Росії, впливають відємно на розвязку польської справи. Сучасна ситуація вимагає від нас чинної участі за нашу національну й державну будуччину. Супроти сього звертаємо ся до центральних держав, аби вони можливо скоро прого-

лосили польську державу та зробили нам можливим сотворити польську армію, яка в теперішній війні боролася-б проти Росії за наше незалежне державне існування“ (Czas, ч. 452).

Резолюція ясна. Ініціатори й учасники віча домагають ся від центральних держав проклямування незалежної польської держави, за що згоджують ся з населення новопротеклямованої польської держави (себто нинішнього Польського Королівства) зараз же виставити армію, що поруч армії центральних держав виступила-б — проти Росії.

Резолюція, повторяємо, ясна.

¹ Чомусь ужито тут терміну ruthenisch, не ukraineisch, якого все уживає війська управа.

тільки по два дні, бо маю більма на обох очах від уродження, хоч батьки й рідня були здорові. Дідусь і бабуня ще живуть і здорові. Память маю добру, „що раз чую, то моє“. Батько лишив кусень поля, але хати ні. Раз на матку Божу — велике свято — зловив мене жебрак і велів іти з собою. Я пішов і був у дідів дві неділі, а як хотіли мені випалювати очі, я втік. Батька моєї матері прозивали в селі „Музичка“.

Стільки життєписних дат можна було видістати від нього. Оповідав їх баламутно й так протирічно, що напр. про час його побуту між жебраками (чи вже як був сиротою, чи передтим) — годі було довідати ся. Раз-ураз відходив від теми розмови й голосно тішив ся „цвібаком“ (білим, військовим печивом), котрим хтось з стрільців обдарував його. Показував також з великою радістю консерви в бляшаних пушках, котрі подарували йому в Коші. Робив вражінне дитини, котрої не можна присилувати уважати на тему розмови навіть через короткий час. Дятого попросив я його заспівати.

Він зараз сів — на земляну долівку в хаті, заявляючи, що инакше як на землі йому трудно співати й що мусить притім „кивати ся“. Моїм очам представив ся дивний вид: викликування „природного“ ритму, в такт котрого почав хлопець співати якимсь зміненним голосом. Се та сама потреба руху при творенню, про котру в своїх споминах згадує французький письменник Руссо, що думав усе, ходячи. А зміна голосу в цілі „продукування“ поезії нагадує инакший друк для поетичних творів ніж для прозових, — потребу сеї ріжниць відчували все та скрізь — рівно, як потребу кращої, а бодай иншої одіжи в хвилі, коли йдеть ся до церкви чи на иншу врочистість.

Ось ті поеми, виспівані на землі сліпим молоденьким поетом (заголовки дав я):

1. Про батька на війні.

*Ой, де ясне сонце сходить,
Де птвичка співає,
Ходить жінка, руки ломить, } два рази.
Що мужа не має.*

*Ходять діти погід хату
Та й кажуть до діда:
„Тато пішов в світ на войну, }
А ми хочем хліба“...*

*Каже мати до діточок:
Ви діти маленькі,
Нема хліба, ані тата, }
А ви голоденькі...*

*А наші дід уже старенький,
Не може робити.
Ой, Боже наш милосердний, }
Чим ми будем жити?*

*Лилив тато коровицю,
Щоби діти мали.
Було хліба небогато: }
Москалі забрали.*

*Була хата старенькая,
Де ми разом жили.
Прийшло військо московське }
Та й ту запалили...*

*Ясне сонце вже не сходить,
Птвичка не співає;
Тато з війни далекої }
Лист не посилав.*

*Чи ранений десь від кулі,
Чи може в неволи,
А може вже закопаний, }
Не прийде ніколи?*

Observer.

Листи з Галичини.

II.

Народній поет війни.

Хто й що не переходить і не перевалюєть ся через канцелярію команди Січового Коша! Люде й оруже, папери та гроші, здорові й ранені, старі жовніри й новобранці, охотники, невинні діти та злочинці, високі офіцери, пани війни й бідні, голодні старці та вдовиці, котрим хтось кривду зробив, і старці-каліки, що хліба просять. Від сеї навали заінтересування можна впасти на силах, можна втекти і спати-спати. Відчув я се нині тільки з одної „прібки“ того натовпу, а було се так:

Сиджу я при своїй роботі. Нараз відчиняють ся двері та входить вістун У. С. С. Осип Демчук, молодий народній учитель з Тернополя. За ним іде малий хлопчина, блондин, з синіми очима й побуреним волоссєм, у вишиваній сорочині, в старій військовій блюзі з лежачим ковніром, без жадного тузика, в згірбних (грубих), білих штанятах, підперезаний вузеньким ремінцем, босий. Вістун Демчук доносить по вояцьки, що на приказ пана отамана Гірняка припровадив до мене сього хлопчину, бо він знає гарні пісні про війну. Треба його зараз вислухати, бо його мають відставити до дому.

Велю йому сідати й починаю переслухання від генералій (загальних питань про те, хто він, відки родом і т. д.

Ось його відповіді:

Називаю ся Стефан Турій, маю літ 19. Я родом з села Куничі (повіт Бурштин). Батько Прокіп уже небіщик, матір Евдокія з Синовичів померла також — разом з батьком на заразу в часі війни. На сю слабість померли також три мої брати й чотири сестри. До школи ходив я два рази, але

А може вже де на варті
Кріса свого носить?
Ходить бідний, задуманий, }
Бога за нас просить. }

Ходить бідний, задуманий
Та й думку думав,
Змерз на помі і голоден, }
Ще й хліба не мав. }

Діти ходять і молять ся,
Руки заломляють,
Повороту свого тата }
До дому взирають. }

Ай, Боже наш милосердний
Та й Божая Мати!
Допоможи нам сиротам }
Тата оглядати! }

А в помі молила
З вітром говорила:
Повій, вітре буйнесенький, }
Щоб я не змарніла. }

Ой, щоби я не змарніла,
Щоб я не змарніла,
Щоб на міні трава росла, }
Ще й позеленіла... }

* * *

2. Жіночий плач.

Першого серпня розказ прийшов:
То пан начальник нам розказав, —
То пан начальник нам розказав,
Щоби ся кождий на войну збирав.

В суботу рано я ся збирав,
В неділю рано я ся працював:
„Працуй ми, жінко, бо я вже йду,
Ой, сам я знаю, що по смерть йду.“

Летіла куля через гору
Та й ударила у грудь мою:
Потекла кровця річнькою
Аж до тихого Дунаю...

А в тім Дунаю бистра вода,
Там промовляла любка моя,
Там промовляла любка моя:
„Деся мого мужа з війни нема“...

„Деся мого мужа з війни нема,
„Деся його вбила остра куля,
„Деся його вбила остра куля,
„Деся примумила бистра вода...“

„А діти плачуть: тата нема!
„Хто нам засіє, — прийде весна?
„Хто нам засіє, — прийде весна?
„Хто позбирає, — прийдуть жнива?...“

„Хто позбирає, — прийдуть жнива?
„Хто позбирає, — прийдуть жнива?
„Хто дасть нам їсти, — прийде зима?
„Хто дасть загану? — тата нема!“

„На нашім таті росте трава,
„На нашім таті росте трава,
„На нашім таті росте трава, —
„На нашім таті хреста нема...“

*

3. Смерть жовніра з робітничого відділу.

А в зеленім гаю /
Там пташки співають, —
Всімнайцятьлітні
На войну їхають...
Сів си на „колійо“,
Зачав він думати,
Нагадав дівчину,
Зачав жалувати...
Прийшов до кадри,
Взяв ся мьдувати,
Дам 'го на поле —
Шанци рихтувати.
Не довго то було:
Три доби минуло,
Як його у шанцах
Куля приорнула...
Прийшов пан капітан,
Зачав розглядати,
До тата, до мамі
Зачав лист писати.
Йде отець—мати,
Йде войско з роботи,
А нашою сина
Нїде не видати.
Як його ховали, —
Три кьондзи співали,
Штири пари коней
Сумно поступали.
Штири пари коней
Сумно поступали,
Йому аж до гробу
Музиканти грали.
Йому аж до гробу
Музиканти грали,
Чотири гармати
„На віват“ стріляли...

В часі, як сліпий внук „Музички“ співав ті поеми, робили вони на мене велике вражіння. Може своїм простим змістом і супроводом оригінальної ритміки, може тим, що у вікні моєї квартири, котре виходить на поле, почали збирати ся гарні голови сільських дівчат і жінок, одушевлених співом, може тим, що двері несміло відхилили ся та слухачки почали заглядати в хату. Захопленне слухачок доходило до плачу. Які були дружини сеї емоції? Чи тільки доля скривджених війною людей, оповіджена їм зрозуміло, — чи може ще й якісь невідомі нам атавістичні чинники? Так само слухали подібних пісень безчисленні покоління їх предків у часах багатьох воєн, часах козаччини, ляхчини, ханщини, панщини — й ген дальше в темній глибині століть, коли попри золотoverхий Київ ішли „Угри Чернии“, потомки котрих і тепер кругом таборують, — і ще дальше, аж там, де вже не сягає пам'ять найстаршої літописи українського народу, тільки глухий, ученими заперечуваний переказ говорить, що наші предки „по многѣхъ же временахъ сѣли суть по Дунаєви“.

Уперто й вічно повторяла відгомін сього переказу народня пісня й уперто звертала ся туди над „синій, тихий і бистрый Дунай“ сила українського народу, як тільки підносили він коли голову — і за Святослава й за козаччини. Пішли над синій Дунай також останки Запорозжців склонити голову там, де колись жили предки.

Як плач Ярославни настроювала друга пісня. Вони обидві суцільної будови. Навіть дві кінцеві строфи першої пісні, котрі зразу видають ся немов причіплені з якоїсь иншої поеми, коли їм ліпше придивити ся, показують ся гармонійним і ніжно закритим та цілком природним закінченням цілої безнадійно сумної поемки. Обидві вони — вплив обсервації того, хто їх уложив. Инакше третя поемка. Вона своїм змістом уже далеко не така правдива, як попередні, бо в ній описаний похорон жовніра з робітничого

відділу, котрий відбув ся так урочисто, як відбувають ся похорони далеко вищих чином. Очевидно, можна сю диспропорцію між поезією й дійсністю покласти там, де стоїть чужа народня казка-поема про калинові мости, себто в сферу бажань-фантазій.

„Відки ти знаєш єї пісні?“ запитав я його, як він скінчив їх співати. Відповідь звучала:

— „Навчив ся від жовніврів“.

Я ні на хвилю не вірив тій відповіді. Поперше для того, що загалом не міг видістати від нього ближших пояснень щодо: „коли й де?“ Так і кидало ся в очі, що він своєю відповіддю хотів своїм пісням надати більше авторитетности: мовляв, вояцькі пісні від вояків. Подруге тому, що сидячи на лаві, він не вмів їх плавно переповісти й часто мішав, а співав плавно тільки при своїй оригінальній ритміці, що вказувало-б на те, що та ритміка становить у нього нерозривну, немов органічну частину його творчости. Але припустім, що він сказав правду. То все-таки він мусів у ті пісні вложити щось свого. Але відки до нього „любов“? Я хотів йому завдати кілька питань у тім напрямі, та в хаті було забагато чужих людей: відкритої відповіді трудно було сподівати ся і я залишив се, сказавши собі, що тут могла входити в гру і виключно зовнішня обсервація.

Як на те котрийсь з стрільців сказав: „Ану, покажи ще, як фурчить літак!“

Співак вмить зсунув ся з лавки й сів на землю та почав з подиву гідно вмілістю наслідувати фурчанне літаків, особливо знаменито гриміт, викликуваний їх шрубамми. Описав так само знаменито представив, як лопотить скоропал (машинний кріс) австрійський, германський і російський, та як з літака падають бомби. Робив се дуже простим способом: устами і язиком, плесканнем долоні і долонею в уста та пореканнем. Наближуванне літака відтворював постійно сильнішим гримотом. Словом — зложив, бодай мені, докази, що з нього знаменитий обсерватор, що все було першою умовою оригінального творця.

Але питання авторства наведених вище трьох пісень усе-таки лишаєть ся відкритим. Si licet parva componere magnis maximisque (Як можна мале порівняти з великим і дуже великим), — маєте перед собою спір за творчість Гомера.

Вкінці заспівав нам ще про св. Варвару (не ту пісню, яку звичайно співають лірники), „Засвістали козаченьки“ й „Ще не вмерла Україна“ (з оригінальним закінченням). Усе від нього записали товариші. Гроші, котрі йому зложили слухачі, казав, що дає бабуні. І пішов — під ескортою.

Таку квітку прикотила війна до Січового Коша — в липні 1916 р.

А. Б.

Плач Архангела.*)

(Памяти полямих товаришів у перших днях вересня 1916 р.).

Сиротами були, забуті світом, зненавиджені людьми... Людьми, своїми сусідами... З болем у грудях, та протє байдужі, обтирали піт у важкій праці, а невинними сльозами жалю гоїли душевні рани... Їх нещасна ненька, збіджена, обдерта сучасним життям, тулила їх до себе, гладила по яєних головах, розчісувала волосечку, що збило ся в засохлій крові... Жалувала своїх дітей... А по її старечім-жовтавім обличю котили ся сльози материнської роспуки, коли бачила забуті сирітки, падали на землю й не долітали до неї... Звіяв ся вітер і ніс ті сльози з собою, ген по ланах Поділля, понадністрянськими рівнинами, закрадав ся у сховані в садках села Покуття та зупиняв ся в глухих борах Карпат... Дальше не ніс він тих сліз скарги й жалю, бо тьма сила не пускала їх... Кому-ж потрібно знати десь далеко про них?...

*) Символом Українських Січових Стрільців є Архангел у залізї; в правій руці меч, котрим заслонює — боронить їх, в лівій щит з львом. Кожний стрілець носить таку відзнаку на шапці.

— В—ю—ю—ю... В—ю—ю—ю—у—у!... — завивав вітер як каторжник на далекому засланню, що живцем западаєть ся в могилу.

Гнули ся дерева, клонили ся до землі куці луговини, опадали з них листки та гнили на вохкій землі. Потрясли ся бадали різнорічних квіток, обсіпали свій квіт, завмірали, бо не здужали уже глядіти на світ, що тоне в крові...

А хмари понурі й опухлі, як струдоватіле тіло убитого жовніра, забутого на побоевищі... Сонце тільки часами крадьком вигляне ізза них і наче засоромлене ховаєть ся назад — А на землі кипить, бурить ся, клекотить безперестанно... Забули люде про все...

Життє борикаєть ся зі смертю...

Смерть перемагає...

Набрала сили за два роки, вгодувала ся людським мясом і кровю...

Вона одна, проти неї тисячі...

Потемніло на дворі, як перед тучею, стало тихо мов у гробі. То смерть розпростерла свої крила... І молоденькі діти обдертої матери заворушили ся, стиснули міцно оборонне оруддє та ждали... Усміхали ся спокійно, бо не першина їм бачити таку темряву.

Задріжала земля, в її безоднях почув ся заклик до боротьби...

Боротьби життя зі смертю за кращу долю своєї матери...

То редути***) озвали ся.

І закипіло, заклекотіло... Здавало ся, величній похід іде, похід небувалый суне нестримною силою й валить світ. А його сурма грає похоронну пісню людству...

Високо в хмарах зявив ся молодець з ніжним — чарівним обличчєм, в папорзї, мечем-самосічом і щитом з львом. То Архангел, опікун правди й волі. Хвилю стояв мов закам'янілий, потім підняв меч, глянув просто себе й кинув ся між хвилі хмар. За ним у слід полетів чорний демон, з очима, набіглими кровю, з мечем і щитом, на котрім біліла чашка з людської голови... Архангел зупинив ся. Глянули на себе, змірили один другого та злетіли в низ.

Демон підніс ся над частиною людей і вказав мечем уперід. Вони кинули ся, куди вказував меч...

Архангел став на полі дітей обдертої матери. Кинув ся з ними назустріч затроюжених демоном людей — — —

Ще гірше закипіло, заклекотіло... Випробовувала силу правда з темною, засліпленою юрбою... Її наче псів троюдив демон, жадний крові своїх противників...

А смерть у хмарах ликувала, реготала ся й пила кров, жерла свіже м'ясо... Її байдуже було, чиє воно... Наситити ся не могла ніколи...

По трьох днях обтерли борці чола. Спочивали по праці. Архангел стояв усміхнений і глядів по застеленим трупами полі.

Побіда по його стороні, демон провалив ся, а з ним невинна — засліплена юрба...

Діти обдертої матери йшли потішити її, звідомити про свою побіду — — — Йшли, та не всі... Їх братчики сотками посвятили своє багатонадїйне життє й мертві, з усмішками вдоволення, лежали по полі веуміш зі своїми противниками...

Сходило сонце, наставав новий день. Стало тихо — понуро. Волочили убитих до ями... На ляфетах гармат везли трупів дітей матери... Їм копали могилу, хоронили з святістю, добудовували монумент їх слави...

А в облаках високо лунав плач, риданне... Жалібно ніс ся поволі на хмаринках і трівожив душі тих, що зостали ся при життю... То Архангел оплакував жертви, що догоряли на жертівнику правди й волі...

Землею стелив ся сум, жаль і плач матери за рідними утраченими діточками...

**) Редута — кілька або кільканадцять гармат, уставлених на укріпленім місці.

Діти співали грімку пісню побіди й понурій, тихий похоронний гимн — плач мертвим братчикам . . .

Вони стояли дальше готові на все, як сироти, забуті світом та зненавиджені деякими людьми . . . Бавили ся спокійно в чистім полі свіжими листочками лавру, бо у світ не пускала їх таємна сила . . .

— — — А Архангел, спертій на меч, ридав дальше та своїми сльозами добивав убійників невинних дітей, смілих оборонців правди . . .

Андрій Бабюк.

Подзвінне.

*Затужимі ліси, гори
І ялиця самотна, —
Заплакала дівчинонька, —
Виправляла молодця...*

* * *

*Віє вітер по долині,
Гнеть ся явір молодий,
Впав стрілець в кривавім бою,
Кровця рине із грудий.*

*Заплакали дві вербоньки
Та й схилили ся над ним,
Заридала дівчинонька
Над стрільчигом молодим.*

*Не тужіте, ліси-гори,
Ти, дівчино, не ридай, —
На могилі миленького
Зацвіте чудовий май.*

*Замайть криваві скиби
І на сонці заблестить —
І зародить гошу волю, —
Україну взолотить.*

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

За тиждень.

Вовнні події. — Положення в Греції.

Російська офензива, що зачала ся знову 30 серпня у звязку з нападом Румунів на Семигород, обмежала ся в останнім тижні боями в Карпатах, під Галичем, Бережанами й Червищем над Стоходом. Щойно звідомлення генеральних штабів з 17 й 18 вересня доносять про страшні досі безуспішні зусилля Росіян на просторі від Луцька по Дорна Ватру, щоб проломити фронт союзників. Бої в Карпатах тривали увесь час з незменшеною силою. Провідник 9-тої російської армії ген. Лечицький пересунув свої війська в полуднево-західний кут Буковини й перейшов тут з великими силами до наступу. Бої вели ся на Магурі, Старій Обчині, Старій Віпчині, Томнатику й Цапулі. Перед великим натиском Росіян переложили союзники свою оборону в околицю на захід від долини Чібо. У східній Галичині перейшла армія Щербачева до наступу на праве та ліве крило армії Ботмера. Вже в попереднім звіогляді зазначили ми, що Росіяне по завзятій боротьбі між долішньою Золотою Липою та Дністром відсунули лінію союзників на середині і стали перед Галичем. Не зважаючи на завзяті бої, не посунули ся тут Росіяне дальше наперед і Галича донині не зайняли. Одночасно перейшов Щербачев до наступу також між Бережанами й залізничним шляхом, що веде до Рогатина. Тут російські війська відперто. Найновіші звідомлення доносять про великі бої на північ від Станиславова під Ямницею (вздовж залізничної лінії, що веде до Галича), дальше у відтинку Гнилої Липи між Болшівцями й Долішньою Лицицею, а також під Саранчуками. На Волині вели ся завзяті бої коло Свинюхів, а на фронті над Стоходом у відтинку Червища. Як ми вже зазначили, всі ті наступи, як також найновіші наступи на цілім майже російським фронті, досі не могли увінчати ся ніякими успіхами. — Коли ми при східнім фронті, не зашкодить зазначити, що на днях уступив командант східно-галицьких австрійських сил Пфляндер-Балтін, армія якого оперувала на полудне від Дністра.

На румунських фронтах вели ся в минулім тижні увесь час завзяті бої. В Семигороді обмежили ся війська союзників до відпирання щораз сильніших румунських наступів. Під Оршовою уступили союзники на західний беріг Черної; Румуни вмащували в Оршову й Геркулесфірде. Зі змінним щастем вели ся бої по обох сторонах дороги, що веде з Петрошенів до Гатсегу. На східнім фронті Семигороду переложили союзники свою оборону в простір на захід від Альти в баротерські й гаргітські гори. Румуни вмащували в Сенші — Св. Гергі і Чік-Середа. В горішній долині Мароша уступили союзники на височини на захід

від села Олаг Топліца та на східні склони гір Гергенъ. Румуни зайняли Гергі-Сент Мікльош і старають ся переправити ся через Марош. Не так ведеть ся Румунам у Добруджі, де геройські сини Болгарії при помочи німецьких і турецьких військ вінчають свій похід уперед одними побідами. Начальний провід союзних військ має там славний німецький генерал Макензен. Вже в попереднім огляді зазначили ми, що Болгарам мусіли здати ся дві значні румунські кріпости: Тутракан і Сілістрія. На днях поступили Болгари значно дальше вперед, розбивши могутнім ударом цілу румунську армію, в рядах якої було немало російських і сербських баталіонів. По трьох днях утечі задержали ся побиті румунсько-російські війська на приготованій до оборони лінії Расова—Кобадіну—Тузля, де ставлять опір. Німецьке звідомлення з 18 вересня с. р. доносить про здобутте Німцями на полудне від Расова 5 гармат. Неповодженне Румунів у Добруджі спричинило в Букарешті велику паніку. Денники доносять, що з сього приводу прийде в Румунії до значних змін у кабінеті й генеральнім штабі.

(яв)

На західнім фронті, де провід німецьких військ над Соммою має генерал Рупрехт Баварський, а під Верденом німецький кронпринц Вільгельм, ведуть ся дальше бої з незменшеною силою. Переважаючі сили Французів і Англіїців, не зважаючи на сильну артилерію, — посувають ся вперед тільки черепашиним ходом. Напр. на полудне від Сомми не осягнули Французи ще донині ні другої, ні третьої німецької лінії. А треба знати, що перша лінія, яку в більшій часті Німці стратили, складаєть ся з трьох становищ, з яких ціле третє в руках Німців. Зрештою за фронтом працюють Німці завзято над приготуванням нових оборонних ліній, отже тяжко подумати нині, щоб Французам чи Англіїцям повело ся проломити залізну оборону Німців. Вже з вище сказаного виходить, що бої на західнім фронті нечувано криваві й жорстокі. Як читаємо в денниках, зложено недавно у французькій армії окремі відділи „вими́тачів“ („les nettoyeurs“), які в часі наступів мають вдирати ся в зайняті окопи й поубивати в них усіх тих, що zostали ся при життю. Зоруженне сих „вими́тачів“ складаєть ся тільки з револьвера, ножа й мішка ручних гранатів. — В останніх днях повело ся Французам зайняти на полудне від Сомми кілька сіл і вдерти ся в німецькі стрілецькі рови.

На італійським фронті живіша діяльність мала місце між Адижею і долиною Астаху, а також над Сочею. 14 с. м. зачали Італійці нові сильні наступи проти височини Карету, які тривають донині. Декуди вдерли ся були вони в австрійську першу лінію, одначе їх викинено протинаступом. Недавно напала була ескадра італійських летунів на Трієст. Австрійці відповіли подібним нападом на різні італійські місцевости.

На балканським фронті ніщо не змінило ся. Над Струмою приходило до незначних сутичок, а по обох сторонах Вардари були бої артилерії. Тільки на західнім крилі зробили наступ Сербі, яким повело ся зайняти Малька Нідзе на захід від озера Острово. На інших точках сербські наступи відбито. — Одначе найважнішою подією на сїм фронті являєть ся перехід команданта ІV грецького корпусу генерала Шацопульоса разом з його цілим корпусом з міст Драма, Серес і Кавала в глибину Німеччини. Що сей добровільний перехід грецького корпусу (коло 30.000 війська) в глибину Німеччини не конче приємний державам порозуміння, легко зрозуміти. Викликав його голод у сїм корпусі, а також неможливість порозуміння з королем і правительством з причини теперішніх подій у Греції.

З турецьких теренів війни не наспіли ніякі вісти. Тільки на Кавказі коло Оїгот напирали Росіяне безуспішно на турецькі становища.

Увага політичного світа воюючих держав прикована дальше до розвитку подій у Греції. Як досі, певне тільки се, що король, більшість армії і немало визначних політиків не бажає собі війни по стороні держав порозуміння. Їх приклонником є Веніцелъос і його ліберальна армія. Чи встоїть ся Греція супроти натиску держав порозуміння, не знати.

Вона нині роздвоєна та спорить не за те, хто її правдивий приятель, а за те, хто в будучині буде для неї менше небезпечним неприятелем. Сей конфлікт загострюєть ся ще недостачею поживи, а зокрема збіжа, бо морем володіють держави порозуміння й годі збіже довести. — По уступленню грецького кабінету разом з президентом міністрів Заїмісом і по прийняттю всіх жадань держав порозуміння поручив король утворити новий кабінет Дімітрокопульосови, а коли сей відмовив ся, Кальогеропульосови. Не треба й зазначувати, що його задача не легка.

I. H.

Вісти.

3 Загальної Української Ради. Загальна Українська Рада присвятила свої засідання з 2, 13 й 15 вересня справам евакуованого з Галичини й Буковини населення. В широкій дебаті, яка вивязала ся по рефераті посла Льва Левицького, застановляла ся З. У. Р. передовсім над евакуацією населення з тих околиць Галичини, які тепер є місцями завзятих боїв, та беручи на увагу тяжку долю українських виселенців, обговорено способи, якими можна буде прийти в поміч виселенцям, як під матеріальним, так і моральним оглядом.

Опісля обговорено докладно положення українських виселенців у баракових таборах, причім, як референт посол Л. Левицький, так і всі бесідники, що брали участь у дискусії, звертали увагу на ті недостачі, які проявляють ся в поодиноких таборах, як щодо матеріальної, так і щодо духової сторони життя виселенців. В основній дискусії піддано критичному розглядові все, що доторкає таборового життя виселенців, починаючи від невідповідної й негігієнічної будови бараків, недостаточного й до звичаїв нашого населення неприміненого харчування й інших недотач у матеріальнім забезпеченню виселенців, а кінчаючи духовими потребами жителів таборів, як школи для дітей, курси для позашкільної молодіжї та старших, читальні, книжки й газети, вкінці аматорські вистави й духові розривки иншого роду.

Сконстатовано однодушно, що важкою хвилюю таборових уладжень є те, що зовсім не взято під увагу принципу самоуправи населення й кооперативи, що час побуту в таборах замало використовуєть ся для практичних зайнять у домашнім промислі з заробковим характером, що недостатно зреалізована по таборах правна порада для виселенців і посередництво в праці.

Вислідом сих дебат являєть ся одностороннє прийняття внесків дд. Л. Левицького, А. Жука й В. Темницького, які часто відносять ся до самої евакуації та способів її переведення, частю до таборового життя виселенців під матеріальним і моральним оглядом.

Що торкаєть ся формального трактування тих ухвал і переведення їх у життя, рішено домагати ся від президії З. У. Р., щоб передовсім закомунікувала ухвали Ради обом запомоговим комітетам, т. зв. загальному українському й буковинському, а потім відбула з президіями тих комітетів спільну конференцію, щоб обдумати способи й поробити спільно заходи в цілі як найскоршого переведення в життя мериторичних ухвал З. У. Р.

Сій майбутній конференції передано також оголошення в пресі докладного комунікату про потреби українського населення, навіщеного війною й евакуацією, котре перебуває чи то в таборах, чи живе розсіяне по різних місцевостях держави, про домагання, які конференція порішить поставити з одного боку до правительства, з другого боку до української суспільности з закликом до самопомочи, та про всі дальші заходи, які ся конференція уважатиме за потрібні й доцільні.

Від секретаріату З. У. Р. — В. Темницький в. р.

Міжнародній інститут в Одесі. Міністер народної про- світи дозволив адвокату Л. Верцинському заложити в Одесі „новоросійський“ вищий міжнародній інститут для дослідів і студій над політичними, правовими й економічними основами сучасного міжнароднього життя та для підготовлення діячів на полі проведення й оборони російських політичних і економічних інтересів за кордоном. На курси приймають без ріж- ниці полу осіб, що скінчили середню школу, в тім числі й ко- мерційні училища та 4 класи духовних семинарій.

Евакуовані гімназії. Рівненську мужеську гімназію, котру евакуовано на Донщину, переведено за дозволом ро- сійських військових властей південно-західного фронту назад до Рівного. Повертає гімназія також до Камінця Подільського; її евакуовано до Симбірська.

Єврейський арештантський дім. Київський „єврейській арештний дом“, в яким передержувано часово Жидів, ви- селюваних із Галичини й Буковини в глибину Росії, пере- ведено з вул. Львівської ч. 81 на вул. Татарську ч. 31.

Небезпечний титул. В Одесі задумував посол Некрасов виголосити виклад, та поліцмайстер Пузирев у предложенім оригіналі оповістки счеркнув слова „член державної думи“.

Поворот бурмістра Чорткова. „Кієвская Мысль“ довіду- єть ся, що командант армії дозволив виселеному до Нижнього Новгороду бурмістрови міста Чорткова, Козоверови, вернути до Галичини.

Зимовий сезон у театрі М. Садовського. В понеділок дня 28 серпня почав ся в театрі київського міського Наро- днього Дому в трупі Миколи Садовського зимовий сезон. На першу виставу пішла по традиції „Наталка Полтавка“ та „На першій гулі“. Крім Миколи Садовського, що відогра- ролю виборного, взяли у виставі участь п-ї Борисоглібська, Старостинецька, Тобилевич-Хуторна й дд. Внученко, Миро- ненко, Паньківський, Чугай і Яворенко. На дальші вистави пішли: „Зачароване коло“, „Вій“, „Лимерівна“ і т. д.

Російська управа в Галичині й на Буковині. В ч. 172 московського „Русского Слова“ читаємо: У звязку з нашими успіхами в Галичині на порядку стало питання про будучу управу в краях, які переходять у наші руки. Ся тема була в останніх часах предметом оживленого розважання в пра- вительственных кругах. Переважає погляд, щоб не вводити у зайнятих краях цивільної управи в повній мірі, а зосередити управу в руках військових властей. Сей погляд зєднав собі багато прихильників головним чином тому, що, як нераз вказувало ся в офіціальних звідомленнях і в пресі, проба введення у Галичині й на Буковині в минулім році цивіль- ної управи показала ся невдалою. Адміністративні уряди займали в більшости ріжні чини поліції — ісправники, ста- нові пристапи і т. п. Прикриваючи ся обставинами воєнного часу, вони зовсім не рахували ся з законом і викликували своїм поступуванням невдоволення та справедливі нарікання населення. Повторення подібних фактів на будуче в найви- щій мірі не бажане, бо вони поставили б проти нас насе- ленне країв, які переходять у наші руки. А міжтим прави- тельство зовсім не має наміру ставити їх мешканців в гірші умови в порівнанню з тими, в яких вони находили ся під

управою Австро-Угорщини. Тому видається доцільнішим лишити адміністративну управу Галичини й Буковини в руках військових властей. Однак складна справа сеї управи й піддержання по змові торговельного й промислового життя краю, а також задоволення потреб місцевого населення вимагає придання спеціальних осіб до помочи військовим властям. Їх бажано визначувати поміж офіцерів, нездатних з причини недуги або ран до фронтної служби, які однак виздоровіли й можуть виконувати адміністративну службу. Такий спосіб гарантуватиме й законність діяльності російських адміністраторів. Даліше признається безперечним, що на час війни всі адміністраційні й судові справи повинні рішати ся на підставі законів, до яких місцеве населення вже звикло. Поліпшення та зміни в управі Галичини й Буковини мають стати предметом розважання правителів по закінченню війни, коли вони будуть заводити ся на швидку. Се питання буде предметом спеціального розважання на офіційнім засіданню й описля подасть ся його на розгляд вищих кругів.

Нова статистика Холмщини. Львівські та краківські польські часописи принесли за „Głosom Lubelskim“ такі висліди нового спису населення в холмському повіті по його зайняттю австрійськими військами, переведеного в лютім с. р.: Тепер переведено списе другий раз і виявило ся, що в порівнянню з датами попереднього спису є в повіті 6417 душ населення більше, з того 1416 католиків, 3120 православних, 207 протестантів і 1878 Жидів. Причиною сеї різниці є поворот части виселеної людности до дому й докладніше переведення спису. Тепер у повіті є 75.417 мешканців, в тім 47.313 католиків, що становлять 62·8%, 7.091 православних, себто 9·4%, 2.084 протестантів—2·7% і 18.929 Жидів, себто 25·1%. В 1909 р. було по датам варшавського статистичного комітету католиків 32·1%, себто майже одна третина загалу мешканців; тепер з приводу виїзду великої кількості православних католики становлять майже $\frac{2}{3}$ всього населення. Зате в місті Холмі зросло значно число Жидів. В р. 1909 було в Холмі 38·8% Жидів, тепер їх є аж 72·2% на 35·56% католиків і 1·0% православних і протестантів. Се відбивається на зверхнім вигляді міста. Треба тут згадати, що число Жидів у місті процентно спадає від кількодесятьох літ. В р. 1827 було їх 67·4%, а 1893 р. 53·5%, а в 1909 р. 38·8%. Сей процес хіба не перерветь ся наслідком воєнних подій і тривати буде даліше при правильних відносинах. Серед теперішнього населення Холму є: католиків 4.300, протестантів 69, православних 119, Жидів 11.750 — разом 16.193.

Росіяне проти Болгарії. На загальних зборах Тов. „Славянської Взаємности“ під проводом А. Брянчанінова обговорювало ся питання, що робити з Болгарами? З відчитом по сьому питанню виступив граф Петровський — Петрово-Соловово й доказував, що Болгарію треба покарати й виключити з славянської родини... Референт і Брянчанінов внесли потім майже однакові резолюції, по котрим Росія має залишити Болгарію по війні на призволяще. В межах „славянської родини“ Росіяне уважають себе очевидно такими панями, як і в межах російської деспотії. Чи не завчасно?

Чужоплемінна школа. Инородческая школа. Сборник статей подь общей редакцией Г. Г. Тумима и В. А. Зеленко. Петроградъ, 1916. Изд. Н. П. Карбасникова. Ст. 254. З нагоди видання сеї книжки „Рѣчь“ пише: „В основу сього збірника увійшли праці окремої секції для шкільної справи на першій загально-російській зїзді народньої освіти в 1913 р. Той, хто брав участь в сім памятнім зїзді, певно памятає, що саме наради чужоплемінної секції були особливо живі й палкі. Учасники зїзду побачили, як багато мов є в Росії і яка сильна національна свідомість кожного з народів Росії. Не треба забувати, що чужі народи складають у Росії понад 57% цілого населення“.

Нахабність, якої не вилічиш. Львівська „Gazeta Wieczorna“ з 9 вересня (ч. 3112) дала заголовок над статейкою про геройські чини галицького українського 80 полку піхоти

„Jak się biją Polacy“ (як бють ся Поляки)? 80 полк піхоти рекрутується з Золочева, Бродів і Камінки Струмилової, чисто-українських повітів, а та преса, яка вічно пише про „польську осінь“, про „польські землетруси“ й таке инше, не здригнеть ся з своєю нахабністю навіть перед обличчям кривавих жертв героїв і важить ся називати Українців іменем їх ворога.

Що торкається згаданого полку, читаємо в „Gazet-i Wieszorn-ij“, що він здобув собі цілий ряд найвищих признань і похвал своїм героїзмом на російським і італійським фронті. Далі описані бої з 4 серпня, в яких один курінь сього полку напер на Італійців у їх власних стрілецьких ровах, забрав коло 150 полонених і обсадив первісні австрійські становища. Сотки трупів покрили поле бою. Вояки 80 полку „бють ся як льви“.

Наша замітка була вже готова, коли до редакції надійшов полевий листок кадета В. В. з 30 полку, що пише з приводу статі в „Gazet-i Wieszorn-ij“: „Ціла стаття писана досить річево та згідно з правдою, бо говорить ся там про героїства 80 п. піхоти. Знаю про се добре, бо був я наочним свідком тих тяжких боїв. Одно тільки болить і то навіть дуже, тим більше, коли в полку три четвертини Українців (наш золочівський рільник). Тому прошу забрати голос у сій справі й повчити редакторів з „Gazet-i Wieszorn-oi“, щоб докладніше розвідала ся про народність героїв, що своєю кровю окупили удержання позиції. Се-ж страшно гірко й досадно читати. Саме 4 серпня, значить, тоді, коли на цілій лінії горіло й кипіло, був я на становищах 80 п. й бачив усе добре, пережив те саме. Се були дійсно тяжкі часи й тільки герої могли устояти ся там; тому повна пошана тим полкам, що там удержали ся, а передовсім народови, що зложив сі полки. Наш полк завжди сусідує з 80 п., обидва завжди взаємно помагали собі й обидва пережили багато. По останній офензиві мабуть ми тільки дістали назву героїв з М., тож ся назва належить ся нашим українським селянам.“

Заступником генерал-губернатора Галичини іменованій б. ярославський губернатор С. Єврейнов.

Про німецьку географію України проф. С. Рудницького подав науковий місячник „Mitteilungen der kais. königl. Geographischen Gesellschaft in Wien“ (Записки цісарсько-королівського Географічного Товариства у Відні) за червень рецензію д. Франца Гайдеріха. Рецензент зазначає, що світова війна значно побільшила значіння української справи, та вказує, що проф. Рудницький хоче усунути несправедливі погляди, які загніздили ся в австрійській географічній і політичній літературі, хоче ясно представити культурному світові „напівзабутий народ Українців і їх країну“. Підчеркнувши, що автор оперує науковими аргументами й що тільки науковим матеріалом можна збивати виводи автора, пише далі рецензент: „Праця, котру оповіщає автор яко попередницю більшої та глибшої й котру називає популярною, призначеною для ширших кругів читачів, стоїть наскрізь на науковім ґрунті наслідком автопсії й використання багатой літератури; се без сумніву знаменитий знахідок до географії й етнографії південно-російської області, заселеної Українцями. Саме в фізично-географічних і антропологічних розділах іде автор новими шляхами. В найкращім розумінню популярною є книжка наслідком ясної та гарної мови, яка під впливом вродженої любови до рідного краю й народу підносить ся в багатьох місцях на ступінь благородного полету й наглядности картина“. Подаючи звязкий огляд виводів автора, звертає рецензент увагу на дуже поучающий розділ, де автор розглядає москвофільський рух в Австро-Угорщині. Про прихильний тон рецензії крім вище зазначених місць з неї говорить і її закінчення, де пише рецензент, що географія проф. Рудницького „говорить також спеціалістови дуже багато нового й цінного; ширші круги читачів приймуть її симпатично задля її змісту та способу написання, а для української справи зєднає вона багато приятелів і помічників“.

Про те саме видання Союзу визволення України подав замітку „Літературний додаток до Аугсбурзької Почтової Часописи“ (Literarische Beilage zur Augsburger Zeitung) у 24 ч. з 11 вересня с. р. Рецензент називає книжку цінною та ви-тає її як основу для політичних питань, які торкають ся України.

31 виповідженне війни. Порядок поодиноких виповіджень війни такий:

1. Австрія—Сербії	29	липня	1914
2. Німеччина—Росії	1	серпня	„
3. Німеччина—Франції	3	„	„
4. Бельгія—Німеччині	3	„	„
5. Англія—Німеччині	5	„	„
6. Чорногора—Австрії	5	„	„
7. Німеччина—Сербії	6	„	„
8. Австрія—Росії	6	„	„
9. Німеччина—Чорногорі	6	„	„
10. Франція—Австрії	12	„	„
11. Англія—Австрії	13	„	„
12. Японія—Німеччині	23	„	„
13. Австрія—Японії	25	„	„
14. Австрія—Бельгії	28	„	„
15. Туреччина—Росії	2	падолиста	„
16. Туреччина—Франції	6	„	„
17. Туреччина—Англії	6	„	„
18. Туреччина—Бельгії	7	„	„
19. Італія—Австрії	23	мая	1915
20. Туреччина—Італії	22	серпня	„
21. Болгарія—Сербії	14	жовтня	„
22. Франція—Болгарії	16	„	„
23. Англія—Болгарії	16	„	„
24. Італія—Болгарії	17	„	„
25. Росія—Болгарії	22	„	„
26. Німеччина—Португалії	9	марта	1916
27. Італія—Німеччині	27	серпня	„
28. Румунія—Австрії	27	„	„
29. Німеччина—Румунії	28	„	„
30. Туреччина—Румунії	28	„	„
31. Болгарія—Румунії	1	вересня	„

Оружна сила Румунії. Дані щодо оружної сили Румунії походять з 1912 р. Разом з резервами Ру-мунія може виставити приблизно 800.000 війська. За-гальний воєнний обовязок заведено в Румунії в 1870 р. і йому підлягають усі муштини у віці 21—42 року життя. Дійсна служба триває від 2 до 4-х літ, доповнююча від 3—5 років і служба в резерві 10 літ. Вивчених жовнірів Румунія має приблизно 600.000 люда. Румунська піхота складаєть ся з 40 полків, кождий з 3 скоропалами (машино-вими крісами). До тогож 9 баталіонів стрільців з 2 скоро-палами, кіннота має 20 полків по 4 ескадрони. Румунську артилерію зреформовано в 1908 р. і вона складаєть ся з 20 полків; кождий полк має 6 батарей по 4 гармати, з одною додатковою батарією. Далі є 5 дивізій полевих гавбіц, з котрих кожда має 3 легкі батарії кожда з 3 гарматами, 6 тяжких батарій кожда з 4 гарматами й нарешті 4 гірські батарії кожда з 4 гарматами. Всі гармати найновійшої кон-струкції, а властиво: полеві гармати 7.5 сент. скорострільні системи Крупа з 1910 р. Тяжка гавбіца 15 сент. Шнайдера Крайзота з 1910 р. Гірські гармати 6.5 сент. моделю 1910 р. Крім того Румунія ще мусить мати досить численну крі-поєстну артилерію. Так напр. в однім Туртукаю Болгари та Німці забрали 100, в Силістрії 10 гармат, Кріпоєстна арти-лерія певно старших взірців і не дуже великих калібрів. Російські часописи перед війною сильно скаржили ся, що в Румунії недостає тяжкої артилерії. З румунських твер-дань найголовніша — столиця краю Букарешт, окружена колом з 18 фортів і 18 міжфортів на протязі 75 кілометрів. Поза тим треба згадати Руцук, Черноводу, Силістрію та Туртукай, з котрих дві останні вже здобули Болгари та Німці.

Бібліографія.

Юрій Подградський. Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (Ukrán könyvtár, 3—5 szám). Стор. 92. Ціна 1.20 кор. Се пер-ша часть „Угорсько-українських історичних взаємин“, що вий-шла як чч. 5—6 угорської „Української Бібліотеки“ під ре-дакцією д-ра Гіядора Стрипського.

Osteuropäische Zukunft, ч. 18. Зміст: Надієж. Аль-фред Клетцер. Щасливе закінчення будапештенської над-дунайської конференції; дир. реалн. шк. Бугге. Українські спомини німецького вчителя мови; полков. Діст. Пристані й порти у воєнній області балканського півострова IV. Дарда-нелі, Пропонтида й Босфор; др. Т. Арльдт. Головні шляхи на балканським півострові; Юлій Кастельбарк. Російські чужоплемінні народи — як німецька політична проблема; Записки (Східно-європейські вечірки); Бібліографія.

Спішіть з замовленнями!

В адміністрації „Вістника“ (Josefstädterstraße 79/6, Wien, VIII. Телефон 13.430, чек. конто 107.090) можна ще набути такі видання „Союзу визволення України“:

- Олександр Скоропис-Иолтуховський. Значінне самостійної України для європейської рівноваги —20
- Т. Шевченко. Кобзарь. Вип. 1. і 2. Кождий випуск бр. 1.— в опр. 1'40
- Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України . . . —50
- Сім пісень. Гостинець для українських воляків. З нотами . . —20
- Др. Б. Барвінський. Звідки пішло імя Україна —20
- Краснов. Що тепер дієть ся в Росії —10
- Др. М. Лозинський. Галичина в життю України —60
- Українські колядки. —20
- Холмщина —30
- М. Возняк. Наша рідна мова. З портретами —10
- Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарським відродженню (Вплив Шевченка на болг. поетів передвизвольної доби) —20
- Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи —30
- О. Кириленко. Українці в Америці —50
- Др. І. Крипакевич. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками —40
- Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія . . . —80
- Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками. Брошур. 3'50, в оправі 4'50
- Prof. M. Hruschowskyj. Geschichte der Ukraine. Teil I . . . 6'—
- Prof. M. Hruschowskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . —50
- G. Cleinow. Das Problem der Ukraine. Українська проблема. (Про умови самостійної української держави) . . . —20
- Dr. S. Rudnykyj. Ukraina. Land und Volk. Eine gemein-faftliche Landeskunde. (Україна. Край і нарід. Загально-доступна географія України), брошур. 10'—, в оправі 12'—
- Україна. Край і нарід. 40 образків з вище наведеної книжки 2'—
- H. Boczkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питання) По чеськи. З картою України . . . 1'—
- V. Choma-Dovski. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи). 1'—
- Памяти Івана Франка (опис життя, діяльності й похорону). Зладив М. Возняк 1'—
- Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві? Третє виданне, з картою України —30
- Іп. Бочковський. Фінляндське питання 1'—

Гроші просимо вислати одночасно переказом або чеком ч. 107.090.

Адміністрація.

Зміст: Володимир Темницький. Хто винец? — Катря Гриневичева. Квартанна молить ся. — Др. Евген Левицький. Листи з Німеч-чини, VIII. — Князь Бюлов про німецьку політику. — І. К. Холмщина на воєнній виставі у Відні. — Observator. Політичні настрої Польського Корольства. — А. Б. Листи з Галичини. II. Народній поет війни. — Андрій Бабюк Плач Архангела. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Подзвінне. — (яв). Української Ради — І. Н. За тиждень. — Вісти. З загальної Украї. Один з проєктів. Міжнародній інститут в Одесі. Евакуовані гімназії. Еврейський арештантський дім. Небезпечний титул. Поворот бурмістра Чорткова. Зимовий сезон у театрі М. Садовського. Російська управа в Галичині й на Буковині. Нова статистика Холмщини. Росіяне проти Болгарії. Чужопле-мінна шкода. Нахабність, якої не вилічш. Заст. ген. губ. Галичини. Про нім. геогр. України проф. С. Рудницького. 31 виповідженне війни. Оружна сила Румунії. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.

